Haydar
Bammate

1965'te Paris'te öldü, oradaki Bobigny Müslüman Mezarlığı'na gömüldü. Bammate'in Necmeddin ve Timur adında iki oğlu oldu. Bunlardan Necmeddin Bammate İslâm dünyasının tanınmış şahsiyetlerindendir.

Bazı yazılarında Georges Rivoire takma adını kullanan Bammate'in diğer çalışmalarından bazıları şunlardır: *Le Problème de Caucase* (Lausanne 1911); *Apport des Musulmans à la Civilisation* (Genève 1962); *"La Position de la Turquie"*, *Le Mois Suisse* (Montreux, Juillet 1943).

BİBLİYOGRAFYA :

Zeki Ali, "Haidar Bammate, A Noble Muslim Figure", *Islamic Literature*, XII/2, Lahore 1965, s. 1-5; *Bammate Collection* (nşr. IRCICA), İstanbul 1990, s. XI-XII; Haydar Bammate'in yayımlanmamış otobiyografisi, İstanbul IRCICA Ktp., nr. A-5346/1-2.

EKMELEDDİN İHSANOĞLU

BAMMAT, Necmeddin

(1922-1985)

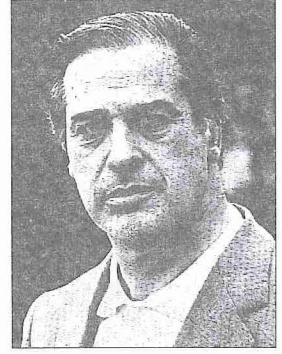
İslâm dünyasının
tanınmış fikir adamı ve
diplomatlarından.

8 Aralık 1922'de Paris'te doğdu. Aslen Dağıstanlı olan ve bir süre Kuzey Kafkasya Cumhuriyeti Dışişleri bakanlığı yapan Haydar Bammate'in oğludur. Orta öğrenimini Paris'te Buffon Lisesi ve Chailly-sur-Lausanne'daki Ecole Nouvelle'de, yüksek öğrenimini de Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde yaptı. Daha sonra aynı üniversiteden doktora alarak 1947'ye kadar Sorbon Üniversitesi'nde Roma hukuku dersleri verdi. İslâmî konular üzerindeki çalışmalarına 1947-1952 yılları arasında Cambridge Üniversitesi Trinity College ve Ezher Üniversitesi'nde, daha sonra da Paris'teki Doğu Dilleri Enstitüsü'nde (Institut des Langues

Orientales, Ecole des Hautes Etuds) ve Fransız Koleji'nde devam etti.

İlk resmî görevine 1948'de Birleşmiş Milletler Teşkilâtı'nda başladı. Cenevre'deki Milletlerarası Kızılhaç Konferansı'na Afganistan temsilcisi olarak katıldı (1949). Aynı yılın eylül ayından itibaren UNESCO kadrosuna girdi ve sırasıyla 1949-1954 yılları arasında Hukuk Danışmanlığı Bürosu'nda yetkili memur, 1954-1958 arasında Arap, Ortadoğu ve Doğu Avrupa ülkeleriyle diplomatik ilişkiler sorumlusu, 1960'tan 1964 yılına kadar UNESCO Doğu-Batı proje koordinatörlüğü, 1964-1967 yılları arasında beşerî bilimler direktörlüğü, 1970-1974 arasında kültürel işler direktörlüğü, 1975-1979 yılları arasında da kültür ve iletişim genel direktör yardımcısı danışmanlığı görevlerinde bulundu. UNESCO'daki görevine ek olarak 1976'dan itibaren İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın Paris temsilciliği görevini de yürüttü. Ayrıca İnsan Hakları İslâmî Deklerasyonunu Hazırlama Komitesi'nde yer aldı ve İslâm Konferansı Teşkilâtı genel sekreter yardımcısının yanında kültürel kimlik işleri müşaviri olarak çalıştı. Bunlardan başka İslâm Konferansı Teşkilâtı'nın İstanbul'daki alt kuruluşları olan İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) ile İslâm Kültür Mirasını Koruma Komisyonu'nun bazı çalışmalarına aktif olarak katıldı.

1977'de Paris ve daha sonra Sorbon üniversitelerinde İslâm medeniyeti ve sosyoloji sahalarında dersler vermeye başladı. Fransızca, İngilizce, Rusça, Almanca, İspanyolca, İtalyanca'ya hâkimiyeti yanında klasik Arapça, Farsça, Türkçe ve Japonca'yı da belli ölçüde bilen Bammate çok geniş bir kültüre sahipti. İlmî çalışmaları ile İslâm kültürüne önemli katkılarda bulunarak İslâm medeniyeti, İslâm sanatı ve mimarisi, şehircilik ve çevre bilimleri ile ilgili konularda yazılar yazdı ve konferanslar verdi. Önce Afganistan tâbiyetinde iken 1979'da Ruslar'ın Afganistan'ı işgal etmeleri üzerine Pakistan vatandaşlığına geçti. Ölümünden kısa bir süre önce kalem aldığı vasiyetiyle dedesinden ve babasından kalan, ayrıca kendi gayretiyle meydana getirdiği özel kütüphanesini İstanbul'daki İslâm Tarih, Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi'nin Yıldız Sarayı'ndaki kütüphanesine bağışladı. Merkez tarafından bu kitaplara ait özel bir katalog hazırlanmıştır (Bammate Collection, İstanbul 1990).

Necmeddin
Bammate

Sıcak bir kişiliğe ve kuvvetli bir karaktere sahip olan Necmeddin Bammate İslâm'a hizmet için doğudan batıya, kuzeyden güneye koşarak İslâmiyet'le ilgili hemen hemen bütün milletlerarası konferanslarda faaliyet gösterdi. 15 Ocak 1985'te vefat etti, 24 Ocak'ta Paris'te babasının kabrinin bulunduğu Bobigny Müslüman Mezarlığı'na gömüldü.

Eserleri. Necmeddin Bammate'in yayımlanmış belli başlı eserleri şunlardır: *Aspects de l'art Musulman* (Paris 1946); *Thèmes et Rythmes dans la littérature de l'Islam* (Paris 1958); *Visages de l'Islam* (Paris 1959, Haydar Bammate'a ait olan bu eserin bir bölümünü yazmıştır); *The Status of Science and Technology in Islamic Civilisation* (Los Angeles 1964); *L'Orient dans un Miroir* (Paris, ts.); *La Mecque et Medine Aujourd'hui* (Paris 1980, Hamza Kâidî ve Hâşimî Ticânî ile beraber). Daha önce yayımlanmamış bazı konuşma ve makalelerini içine alan *Et l'Oiseau lui-même en étendant ses ailes...* (Paris 1985) ve *Cités de l'Islam* (Paris 1987) adlı eserleri ölümünden sonra neşredilmiştir. Ayrıca Fransız televizyonuna İslâm medeniyetiyle ilgili olarak hazırladığı bir dizi programla da bütün Avrupa'nın ilgisini bu konu üzerine çekmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Ekmeleddin İhsanoğlu, "Late Professor Necmettin Bammate", *Newsletter* (nşr. IRCICA), sy. 8, İstanbul 1985, s. 23-27; *Bammate Collection* (nşr. IRCICA), İstanbul 1990, s. IX-X, XIII-XVI.

EKMELEDDİN İHSANOĞLU

BANALUKA

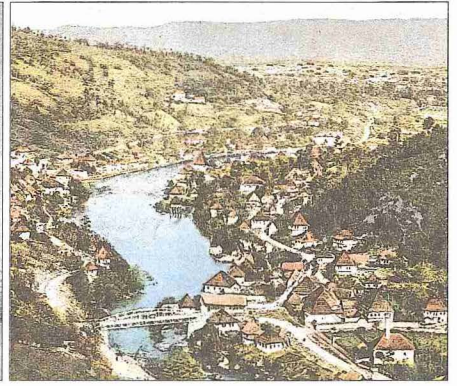
Yugoslavya'da bir şehir.

Bosna - Hersek Federe Cumhuriyeti'nin kuzeyinde, Sava nehrinin kolu olan Vrbas'ın (Virbas) iki kıyısında yer alır; denizden 156 m. yüksekliktedir. Osmanlı kaynaklarında Banaluka (بنالوكه) imlâsı ile

yazılan Banja Luka (Banyaluka) isminin nereden geldiği kesin olarak bilinmemektedir. Evliya Çelebi kelimeyi Sırpça-Hırvatça *banya* "ılıca, hamam, banyo" + *uluko* "şehir" şeklinde açıklamaktadır. Şehrin yakınında bir ılıca bulunması sebebiyle *banyanın* buradan geldiği doğrulanmakta ise de *lukanın* "şehir" değil "çayır" anlamında olduğu belirtilmektedir. Bundan başka buraya "Aziz Luka hamamları" dendiği, ayrıca *banın* "vali, idareci" anlamını taşımasına dayanılarak kelimenin "banların çayırı" mânasına geldiği de ileri sürülmektedir. Şehrin ne zaman kurulduğu hakkında kesin bir bilgi bulunmamakta, ancak hemen yakınındaki harabelerin Roma dönemine ait olduğu görülmektedir. Banaluka ismine tarihî vesikalarda ilk defa, Bosna Krallığı'nın 1463'te yıkılışı ve hemen ardından Macarlar'ın Yayça bölgesini ele geçişi dolayısıyla rastlanmaktadır. Muhtemelen bu sırada yeniden teşekkül eden şehir Yayça banlığının yeni bir kalesi olarak ortaya çıkmış ve zaman zaman Osmanlı akınlarına mâruz kalmıştır. Nihayet Mohaç Zaferi'nden sonra Yayça bölgesinin alınışının hemen peşinden 1527-1528 kışında ele geçirilmiştir. Şehir küçük bir kale, dış yerleşme yeri (varoş) ve kaplıcadan ibaret iken özellikle XVI. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak Osmanlı hâkimiyeti devrinde süratli bir gelişme göstermiş ve aşağıya doğru yayılmıştır.

Fetihten sonra Brod nahiyesine bağlanan ve tamamıyla askerî maksatlarla kullanılan Banaluka'da bu sıralarda sadece kale muhafızları bulunuyordu. Bunların sayıları önceleri yirmi yedi iken (BA,

Banaluka'da
Ferhad
Paşa
Camii
ve şehrin
XX. yüzyıl
başlarındaki
görünüşü -
Yugoslavya

TD, nr. 411, s. 72) 1540'a doğru kırk bire ulaşmış (BA, TD, nr. 201, s. 237) ve kalenin varoşlarında da önceleri 100 kişi yaşarken bu sayı 1540'ta 200'e çıkmıştır. 1540'tan sonra ise kale tam bir Türk-müslüman iskânına sahne oldu ve mahalleler teşekkül etmeye başladı. Nitekim bu sıralarda kalede Câmi-i Cedîd adlı bir mahalle kuruldu. Burada tamamı müslümanlardan oluşan ve birçoğu ticaret ve zenaatle uğraşan yaklaşık 300 kişi yaşıyordu (BA, TD, nr. 1013, s. 113; nr. 1072, s. 108). Bunların arasında on yedi terzi, sekiz pabuççu ve çarıkçı, bir kasap, yedi tâcir yer alıyor, ayrıca imam, hatip, müezzin ve dervişler de bulunuyordu. Bu müslüman ahalî, kalenin sınıra yakın olması (dârülharp) sebebiyle her türlü vergiden muafı. Kale altındaki muhafızların tîmar*ına ayrılan ziraata uygun topraklar ise varoş halkı tarafından ekiliyordu. Şehrin asıl büyük gelişmesi XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren başladı ve özellikle Bosna Sancak Beyi Sofu Mehmed Paşa'nın burada bir cami inşa ettirmesi gelişmeyi daha da hızlandırdı. Kanûnî Sultan Süleyman devrinin sonlarına doğru yapılan bir *tahrir**e göre Yukarı Şehir (Gornji Şehir) adı verilen kısımda dokuz mahalle teşekkül etmişti ve burada tamamı Türk - müslüman olmak üzere 1200 civarında nüfus bulunuyordu; varoşlarda ise 165 müslüman, 200 gayri müslim yaşıyordu (BA, TD, nr. 435, s. 401; nr. 1071, s. 400). Ayrıca bu yıllarda söz konusu kısımda Sofu Mehmed Paşa Camii'nden başka Kanûnî adına yapılan Hünkâr Camii ve Süleyman Mescidi yer alıyordu. Aşağı Şehir'in (Donji Şehir) gelişmesi de yine XVI. yüzyılın ikinci yarısında başladı ve bu gelişmede önce Bosna sancak beyi, sonra da ilk Bosna beylerbeyi olan Ferhad Paşa tarafından bir cami ve külliye yaptırılması (1579) önemli bir rol oynadı. Ayrıca bu kısımda III. Mehmed zamanında ikinci bir kale daha inşa edildi.

İdarî bakımdan 1540'ta Bosna sancağına bağlı müstakil bir nahiye olarak görülen Banaluka on altı köy, dokuz mezraa, iki çiftlik, bir yayla, iki panayır yeri ve bir kaleden oluşuyordu. Sınırdaki önemli bir askerî merkez ve ileri karakol durumunda olan şehir bu özelliği sebebiyle 1552'den itibaren Bosna sancak beylerinin ikametine tahsis edildi. Sokullu ailesine mensup olan Ferhad Bey (Paşa) sancak beyi olarak burada oturdu. Bu sırada yanında tarihçi Gelibolulu Âlî Mustafa Efendi de bulunuyordu. Âlî 1574-1575 yıllarında bu şehirde *Zübdetü't-tevârih* adlı eserini kaleme almıştı. Ferhad Paşa'nın 1580'de ilk Bosna beylerbeyi olarak burada oturması, şehrin Bosna eyaletinin merkezi haline gelmesine yol açtı ve bu durum 1639'da eyalet merkezinin Saraybosna'ya taşınmasına kadar devam etti. Banaluka özellikle bu devrede her yönden gelişmesini sürdürdü. 1661'de buraya gelen Evliya Çelebi şehirde iki kale, kırk beş mahalle, kırk beş cami ve mescid, birçok medrese, hamamlar, 300 dükkân, 100 dükkânlı bir bedesten ve 3700 hâne (tahminen 10-15.000 kişi) bulunduğunu, verimli topraklarından bol miktarda mahsul alındığını, demirciliğin gelişmiş olduğunu ve küllük, balta, saban demiri gibi aletlerin yapıldığını belirtir. Evliya Çelebi ayrıca şehir yakınlarındaki demir madenlerinin işletilerek top güllesi döküldüğünü ve harp levazimatı imal edildiğini kaydetmektedir. Banaluka 4 Eylül 1699'da Avusturyalılar tarafından işgal olunmuş ve bir süre sonra çekilmeleri sırasında bazı kısımları yakılarak tahrip edilmiştir. 1732'de 7000 kişinin ölümüne yol açan veba salgınından sonra 1737'de Avusturyalılar'ın yeni bir saldırısına uğramışsa da Hekimoğlu Ali Paşa tarafından aynı yılın 4 Ağustos'unda kurtarılmıştır. Novili Kadî Ömer Efendi'nin *Târih-i Bosna der Zamân-ı Hekimzâde Ali Paşa* adlı ese-

Banaluka

rine konu teşkil eden bu mücadeleler sırasında da tahribata mâruz kalan şehir, bundan sonra eskisi kadar olmakla birlikte yine gelişmesini sürdürmüştür. 1850'lerde otuz yedi mahallesi, 1126 vergi hânesi, yani yaklaşık 6000-6500 civarında nüfusu bulunuyordu. Otuz yedi mahallenin birkaçı müstesna diğerleri Gazanferiye, Kul, Meydan, Irmak, Sâlihiye, Hacı Zülfikar, Câfer Ağa, Hünkârîye, Tütüncü, Minare, Mehdi Bey, Simitçi, Paşaoğlu, Ferhâdiye, Sofu Mehmed Paşa, Osman Şah, Kalenderiye, Hacı Firuz gibi Türk-müslüman adları taşımaktaydı.

Banaluka XIX. yüzyılda Bosna'nın altı sancağından birinin merkezi oldu; sancak Banaluka, Gradiška, Teşanj ve Dervente kazalarından meydana geliyordu. 1874'te demiryolunun buradan geçmesi, ticarî ve ekonomik imkânları daha da artırdı. Şehir 31 Temmuz 1878'de Avusturyalılar tarafından müslümanların iki hafta süren direnişine rağmen işgal edildi ve 1918'e kadar Avusturya idaresinde kaldı; bu tarihten sonra yeni kurulan Sırp-Hırvat-Sloven Krallığı'nın (Yugoslavya) bir parçasını oluşturdu. 1929'da yeni idarî teşkilâta göre Yugoslavya dokuz idarî birime ayrılınca Banaluka, Vrbas banlığının merkezi haline geldi. 1931'de 21.177 olan nüfusunun 1/3'ünü, Sırpça ve Hırvatça konuşmakla birlikte nüfus sayımları sırasında kendilerini Sırp veya Hırvat olarak göstermeyen müslümanlar teşkil etmekteydi. Şehirde bu sırada yirmi yedi cami, üç eski medresenin birleşmesinden meydana gelen büyük bir medrese, müftülük, bir şer'iyye mahkemesi ve mahallî evkaf meclisi bulunuyordu. 1969'daki büyük deprem eski şehrin yıkılmasına yol açmakla beraber yine de bugün şehirde birçok İslâmî eser yer almaktadır. Bunlar arasında, Ferhad Paşa'nın yakın adamlarından Defterdar Hasan Efendi'nin yaptırdığı Arnavudiye Camii (1003/1594-95), Ayar'dı Mehmed Paşa Camii (1005/1596), Behram Efendi Camii, Gazanfer Bey Camii ve Türbesi ile Ferhad Paşa Külliyesi dikkate değer eserlerdir. Ayrıca şehirde halen bazı medrese, mektep, zâviye, hamam, kervansaray, çeşme, türbe ve kabirler de mevcuttur. 1956'da 42.233 olan belediye nüfusu 1981'de 183.618'e yükselmiştir. Bugün yeni sanayi kolları kurulan şehirde meyve ve konserve fabrikaları ile tütün işleme tesislerinin yanında elektrikli aletler, giyim eşyası ve kâğıt sanayii ile ilgili çeşitli kuruluşlar bulunmaktadır. Banaluka adı asırlardan beri Türkiye'de,

en güzel örnekleri bu şehirde yapıldığı için **benaluka** veya **manyaluka** adıyla anılan işleme sanatı münasebetiyle yaşamaktadır.

BİBLİYOGRAFYA :

- BA, TD, nr. 201, s. 20, 237; nr. 211, s. 313; nr. 212, s. 229; nr. 411, s. 72-80; nr. 432, s. 1; nr. 435, s. 395, 401-406; nr. 1013, s. 113; nr. 1071, s. 400, 435; nr. 1072, s. 108; Peçevi, *Târih*, I, 454-455; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, V, 504-507; Ömer Efendi, *Târîh-i Bosna der Zamân-ı Hekimzâde Ali Paşa*, İstanbul 1293, s. 21-52; Şem'dânîzâde, *Mürî't-tevârih* (Aktepe), I, 70-74; Uzunçarşılı, *Kapıkulu Ocakları*, II, 46, 48, 52; Hazım Şabanović, *Bosanski Paşaluk*, Sarajevo 1953, s. 70-72, 88-98, 176-177; H. Kreşevljaković, *Esnafi I Obrti u Bosni I Hercegovini*, Sarajevo 1961, s. 7-31; a.mlf., "Stori Bosanski Gradvi", *Nase Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 26-27; G. Oor, *Yugoslavia Today*, Paris 1977, s. 72-73; Ayverdi, *Avrupa'da Osmanlı Mi'mârî Eserleri II-III*, s. 14-54; C. H. Fleischer, *Bureaucrat and Intellectual in the Ottoman Empire: The Historian Mustafa Âli (1541-1600)*, Princeton 1986, s. 66, 68; A. Bejtici, "Banja Luka pod turskom Vladavinom Arheitektura i Teriterjalni Razvatak Grada u XVI-XVII vijeka", *Nase Starine*, I, Sarajevo 1953, s. 91-116; Mladen Fucic, "Konservatoriki Zahvat na Ferhad-Pasinoj Dzami u Banjoj Luci", a.e., I, 117-121; Mato Bisko, "Konservacija objecta u Kompleksu Ferkadije Dzamije u Banjoj Luci", a.e., VII (1960), s. 81-90; Fehim Bayraktarević, "Banaluka", *JA*, II, 299-300; J. Kresmarik, "Bosna-Hersek", a.e., II, 732; B. Djurdjev, "Banjaluka", *EI²* (İng.), I, 1017-1018; a.mlf., "Bosna", a.e., I, 1263, 1266, 1268.

FERİDÜN EMECEN

BANARLI, Nihad Sâmî

(1907-1974)

Edebiyat tarihçisi ve yazar.

İstanbul'da Fatih'te doğdu. Trabzonlu Alemdarzâde ailesinden ve Osmanlı devri mutasarrıflarından İlyas Sâmî Bey'in oğludur. İlk Osmanlı mebuslarından ve basılı bir divan sahibi olan dedesi Hilmi Efendi devrinin tanınmış şairlerindendi. Babasının da bilhassa vatanî şiirler kaleme aldığı bilinmektedir. Nihad Sâmî önce Somyarkın, daha sonra Banarlı soyadını aldı.

Nihad Sâmî, İstiklâl Lisesi'nden sonra İstanbul Dârülfünunu Edebiyat Fakültesi Edebiyat Bölümü ile birlikte Yüksek Muallim Mektebi'ni bitirdi (1930). Aynı yıl Edirne Erkek Lisesi'ne edebiyat öğretmeni olarak tayin edildi. Ayrıca Edirne Kız ve Erkek Muallim mekteplerinde edebiyat dersleri verdi. 1939'da Kabataş Erkek Lisesi'ne, 1943'te Galatasaray Lisesi'ne, 1946'da İstanbul Erkek Öğretmen Okulu'na, iki sene sonra da İstanbul

bul Eğitim Enstitüsü'ne tayin edildi. Bu vazifelerine ek olarak Boğaziçi, Şişli Terakki ve Işık liseleri gibi çeşitli okullarda ders verdiği gibi 1959'dan 1962'ye kadar İstanbul Yüksek İslâm Enstitüsü'nde İslâmî Türk edebiyatı dersini okuttu. İstanbul Eğitim Enstitüsü ile Yüksek Öğretmen Okulu müdürlüğünü yaptı, 1969'da kendi isteğiyle emekli oldu. Öğretmenliğinin yanı sıra 1955'te üye olduğu İstanbul Fetih Cemiyeti'ne bağlı İstanbul Enstitüsü'nün ve aynı yıl kurulan Yahya Kemal Enstitüsü'nün müdürlüğüne seçildi (1958). Her iki enstitünün yayın çalışmalarını yürüttü. Millî Eğitim Bakanlığı "1000 Temel Eser" ve "Çağdaş Türk Yazarları" komisyonlarında görev aldı. Kubbealtı Cemiyeti bünyesinde 1971'de çalışmaya başlayan Dil ve Edebiyat Akademisi'nin edebiyat dalı başkanlığını ve aynı kuruluşun 1972'den itibaren yayımladığı *Kubbealtı Akademi Mecmûası*'nın müdürlüğünü yaptı. Yeni ve çok hacimli bir şekil verdiği *Resimli Türk Edebiyatı Tarih*i adlı büyük eserinin telif ve baskısını tamamlamaya çalışmakta iken 13 Ağustos 1974'te vefat etti. Mezarı Rumelihisarı'ndadır.

Öğrencilik ve gençlik yıllarında şiirler ve hikâyeler kaleme alan Nihad Sâmî Banarlı bu devrede özellikle okul piyeslerinde başarılı oldu. *Kızıl Çağlayan* ve *Bir Yuvanın Şarkısı* adlı manzum piyesleri Millî Eğitim Bakanlığı'nın açtığı yarışmayı kazandı ve bakanlık tarafından yayımlandı (1933). *Kızıl Çağlayan* filme de alınmıştır. *Bir Güzelliğin Hikâyesi* adlı küçük romanı ise *Hürriyet* gazetesinde on üç sayı tefrika edildi (21 Nisan 1949 - 4 Mayıs 1949). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi'nde seçkin bir talebesi olduğu M. Fuad Köprülü'nün tesiriyle öğretmenliğinin ilk yıllarından itibaren edebiyat tarihi araştırmalarına yöneldi ve bu konudaki çalışmalarını *Altı Ok* (Edirne), *Atsız Mecmua*, *Orhun*,

Öğretmenliğinin ilk yıllarında (1933)
Nihad Sâmî
Banarlı